

Sobre noms propis del Voltreganès del segle XVIII

Emília Anglada i Arboix

DOI: 10.2436/15.8040.01.265

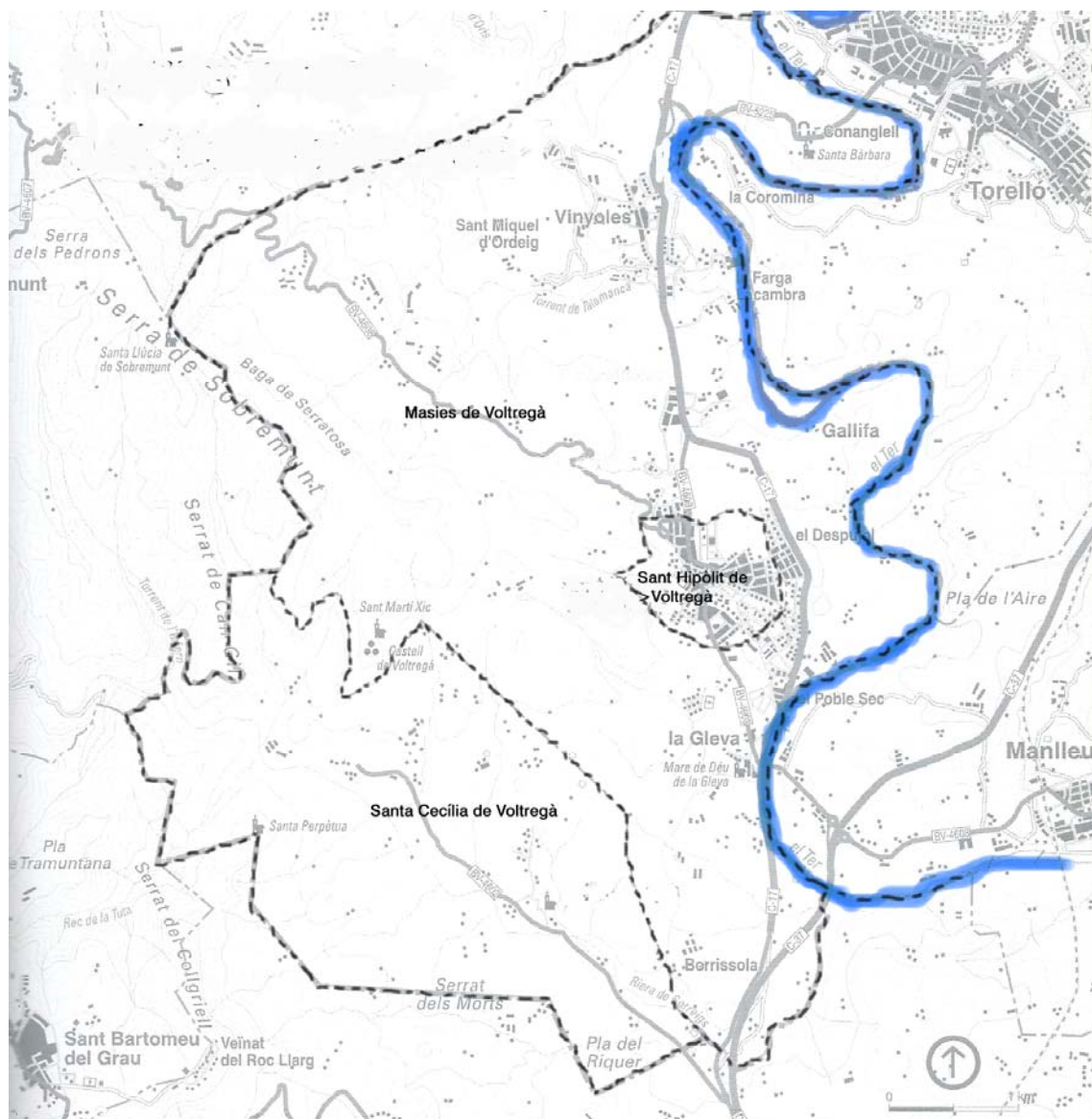
Resum

En el període que va de 1780 a 1796 es produeixen al Comú de Voltregà —àrea que havia pertangut a l'antiga jurisdicció del castell de Voltregà— les transformacions més decisives de la seva configuració. El terme extens del Comú es fragmenta, en segregant-se les dues unitats més grans, donant com a resultat els tres municipis actuals: el de Sant Hipòlit de Voltregà, el de les Masies de Voltregà i el de Santa Cecília de Voltregà. Determinades fonts inèdites (plets d'abast territorial, concòrdies, manuals notariais i Cadastres) on figuren dades i noms abundants de caps de família de la zona, atesten alguns dels canvis que es van gestant al llarg del segle i aporten interessants notícies, encara que sigui de manera fragmentària, sobre el territori, el seu ús i la seva història. L'anàlisi d'uns tals documents permet aplegar noms i estudiar les característiques del patrimoni antroponímic de Voltregà del set-cents, però també d'altres categories onomàstiques com ara els noms de llocs, els d'oficis i, fins i tot, els renoms. En definitiva, a través d'un corpus de noms propis del Voltreganès avalats per documentació d'època, mirarem d'acostar-nos a la història local i perfilar aspectes de la vida quotidiana d'aquell temps.

*****

La intenció d'aquesta meua comunicació és doble, o triple: vull parlar sobre noms propis de fa tres-cents anys de Voltregà, però abans vull esbossar la seva geografia i donar un apunt breu de tipus històric. Sigui això per a contextualitzar la recerca arxivística que m'ha dut a descobrir un munt de noms amb els quals he confegit una base de dades antroponímiques que m'han permès acostar-me a aspectes de la vida quotidiana d'una època de, com diuen els francesos, el meu petit país. És a dir el Voltreganès, indret de la comarca d'Osona, al nord de la Plana de Vic, de 31'85 km² d'extensió, integrat avui per tres municipis independents: el de Sant Hipòlit de Voltregà (de 0'97 km² d'extensió), el de les Masies de Voltregà (de 22'31 km²) i el de Santa Cecília de Voltregà (de 8'57 km²).

Aquí tenim cartografiat el territori (fig. 1):

El mapa, com es pot veure, dibuixa tres àrees: al sector sud hi ha el municipi de Santa Cecília de Voltregà, un municipi bàsicament rural amb masies disseminades i aïllades, a les dues bandes de la riera de Sorreigs. Santa Cecília té un petitíssim i únic nucli de població prop de l'església.

Les Masies de Voltregà és la demarcació més extensa; consta de masies disseminades i de diferents nuclis urbans, com la Gleva, el Poble Sec, el Despujol i Vinyoles; d'aquests llocs en surten les carreteres o camins veïnals cap a cases aïllades i als barris secundaris com ara el carrer dels Rampins també dit Berrissola, al sud, el carrer de Prússia, la Farga d'Ordeig o Lacambra, i les antigues quadres de Sant Miquel d'Ordeig i la de Conanglell.

Vegeu com el municipi de les Masies crida l'atenció per les seva estructura policèntrica, però també perquè inclou en el seu interior l'altre municipi voltreganès, el més petit en extensió i el més dens demogràficament de tots tres, el de Sant Hipòlit de Voltregà, que no arriba, com hem dit, ni a un quilòmetre quadrat, tot i tenir una població per sobre de la mitjana del global de Voltregà (3.379/6.720). En aquest mapa es pot veure que l'espai que ocupa Sant Hipòlit és ben peculiar, per no dir ben anòmal. De fet es tracta d'un municipi

encerclat completament per un altre. Com a curiositat i per fer un símil fàcil, es podria dir que la imatge fa pensar en un ou ferrat una mica estrafet. Tenim una figura semblant al rovell de l'ou, un rovell petit, per cert, Sant Hipòlit, que representa el nucli històric urbà, i, al voltant, el que seria la clara de l'ou, això és, el territori rural, molt ampli, amb l'escampada difusa de masies i els altres nuclis (la Gleva, Vinyoles, Conanglell, el Despujol, el Poble Sec...). La inclusió del petit municipi dins de l'altre municipi molt més gran que l'envolta de manera completa constitueix, en efecte, un cas singular d'ordre territorial i administratiu que només podem entendre si ens atenim a la seva història. I la història diu que a Voltregà abans de l'any 1796, abans del darrer decenni del segle XVIII, hi havia un veritable *continuum* entre ambdós municipis, amb un vigorós Sant Hipòlit actuant de nucli director i els subnuclis de Vinyoles i la Gleva (també el de Santa Cecília) i les masies que estructuraven la ruralia del terme.

De manera que quan parlem del Voltreganès estem parlant d'uns municipis moderns que comparteixen un mateix origen —tots pertanyen a l'antiga jurisdicció del castell de Voltregà, que és la que li dona el nom—, o el que és igual, ens referim a uns municipis que tenen un passat històric comú, almenys fins al final del segle XVIII, que és quan va tenir lloc, per decret, la segregació de Santa Cecília i les Masies de Sant Hipòlit, del Comú o conjunt de Voltregà.

Que la fragmentació del territori voltreganès es produeix com a culminació d'un vell contenciós, que va durar gairebé un segle, entre pagesos propietaris i prohoms vilatans que adduien divergència d'interessos davant la Real Audiència, és ben sabut (Serrallonga i Urquidi, 2000, 167-168); tan sabut, que es pot dir que el set-cents, el segle XVIII, és el segle clau al Voltreganès per explicar uns fets de crisi i de canvi cap un nou model de relacions socials i agràries.

Però jo aquí, ara, no m'estendré pas en aquesta direcció, només assenyalaré, com a rerefons de la recerca, que en aquells anys tensos d'enfrontaments i plets diversos, la història de la població voltreganesa assoleix una situació àlgida, en part sinònima de canvi i en part factor de continuïtat, que la fa més atractiva, si és possible, per a l'investigació.

Les fonts documentals

En el meu cas, l'atracció per la història del Voltreganès i pels seus antropònims del segle XVIII em va portar, primer de tot, a localitzar informació en els dos arxius principals que custodien documents de Voltregà que són l'Arxiu de la Corona d'Aragó i l'Arxiu Episcopal de Vic. Per al meu projecte onomàstic hagués estat perfecte poder escorcollar registres parroquials de l'època, perquè no hi ha dubte que aquest tipus de documents són una font formidable de dades demogràfiques i patronímiques, o, per dir-ho en paraules de Joan Peytaví Deixona (2010, 178), “són llibres que testimonien el temps i la constància de la vida i la mort”. Però, malauradament, això no va poder ser atès que els llibres parroquials voltreganesos del XVIII senzillament no existeixen. Van ser cremats en temps de la guerra. Tanmateix, vaig aconseguir altres instruments d'anàlisi, que a més de dur-me a la descoberta d'antropònims per a endegar una base de recerca en tota regla, constitueixen documents jurídics essencials per la seva vinculació a la conjuntura creada; vull dir que són documents rellevants per haver estat produïts precisament en el marc històric de les disputes entre vilatans i pagesos abans esmentat i perquè el nombre considerable de persones identificades amb nom, cognom i ocupació que hi figuren hi són en qualitat d'involucrats o ‘singulars’ protagonistes del fets que es descriuen.

Em refereixo als plets civils de l'època: el primer cronològicament, titulat *de la Causa dels particulars de Sant Hipòlit de Voltregà contra els pagesos del mateix terme*, amb data de 1699; el segon, anomenat *del Procés de Sant Hipòlit de Voltregà Regidores de las parroquias foráneas contra Sant Hipòlit de Voltregà. Universidad de regidores*, procés datat

entre els anys 1729 i 1783. I un tercer litigi que porta el nom de *Plet sobre l'explotació dels boscos. Entre Lucian Vila y Quintanas, Joseph Serratoso y otros labradores propietarios del termino de San Hipolito de Voltregá contra el Ayuntamiento y particulares de la misma villa*; procés que s'ha de posar en relleu perquè presenta un valor afegit pel que fa a antropònims específics generats. Redactat entre els anys 1750 i 1780 és un plet que denuncia enfrontaments entre pagesos propietaris i vilatans diversos per raons de la llenya dels boscos. S'escau que entremig del lligall de papers s'hi troben, en forma de proves acusatòries, diferents episodis o relats de com en aquell temps la llenya dels boscos de Voltregà, privatitzada de feia poc, era recollida per escamots de vilatans o colles organitzades de santhipolitencs que són citats en els escrits pel seus àlies o sobrenoms.

En aquest ordre de documentació jurídica escorcollada s'hi ha d'incloure també la *Concòrdia* de 1701. Aquest document, com el seu nom indica, és un pacte per fer paus presentat davant del bisbe de Vic, senyor jurisdiccional del terme de Voltregà. Sembla que al llarg del segle XVIII hi va haver unes quantes concòrdies pactades. Tanmateix, el major interès de la *Concòrdia* de 1701 per a l'estudi antroponímic rau bàsicament en el fet que és un document general i sintètic *signat* per representants tant de Sant Hipòlit com de les masies del seu terme i les parròquies unides; és a dir, es tracta d'un document signat també per representants de pagesos de Santa Cecília de Voltregà, Sant Esteve de Vinyoles, Sant Miquel d'Ordeig, i Conanglell els quals figuren amb nom, cognom i ocupació de cadascú. Dit d'una altra manera, es tracta d'una font històrica que ha valgut la pena restaurar, no només per la molta informació onomàstica trobada sinó també per la seva naturalesa d'acta excepcional, citada sovint en d'altres documents. De fet, la *Concòrdia* de 1701 és tan important per Voltregà al llarg del segle XVIII que fins serà tinguda com a referència de l'*Acta o Expedient de Segregació* que es dictarà des de la Real Audiència l'any 1796.

Al costat d'aquestes fonts vaig resseguir també l'abundant producció de l'escrivà Feliu Rovira, notari en actiu a Sant Hipòlit de Voltregà entre els anys 1769 i 1794. El seu fons notarial, els seus deu *Manuals Notarials*, molt ben conservats per cert, contenen escriptures de tota mena sobre la comunitat de Sant Hipòlit i el seu terme, com ara testaments, àpoques, procures, inventaris de béns, capítols matrimonials, etc. redactats sempre en català i amb múltiples dades patronímiques, les quals, i pel fet d'abarcàr cronològicament bona part de la segona meitat del segle, m'han estat ben útils sobretot a l'hora d'establir filiacions entre noms i cognoms.

I deixo pel final la menció d'una altra font d'arxiu ben eficaç també pel meu propòsit, encara que només me n'hagi pogut servir en petita mesura, ja que del territori voltreganès només se'n conserven exemplars de dos anys quasi consecutius, els de 1718 i de 1720. Em refereixo als censos de població o *Cadastrès* que, en aquest cas, són llistes oficials o registres nominals de persones —només homes— habitants de cada corregiment o demarcació administrativa en què Felip V dividí el territori, arran dels decrets de Nova Planta. En els nostres cadastrès s'hi relacionen diferents individus, corregiment per corregiment, amb indicació de l'edat de cadascú. La llista de noms segueix un ordre jeràrquic, que no alfabètic: apareixen primer els nobles o de privilegi militar, després venen els artesans seguits dels pagesos propietaris i masovers, els estudiants, els fills de pagesos, els jornalers 'que sols viuen del seu jornal', els fills de jornalers, els criats o mossos i finalment figuren els pobres de solemnitat.

De ben segur que hauria anat molt bé poder buidar unes quantes *Relacions personals o Cadastrès* elaborats al llarg del segle, però vet aquí que, pel que sembla, els nostres són els únics que s'han conservat.

Això em porta a recalcar que el Voltreganès de fa tres segles té importants llacunes de documentació en els seus arxius. Sóc ben conscient que per al meu treball d'onomàstica històrica, degut a circumstàncies de conservació, només he pogut encarar-me amb fonts

puntuals i fins a cert punt fonts esporàdiques; per bé que també sóc conscient que es tracta de documentació única i per això mateix documentació preciosa des del moment que m'ha permès confegir un corpus antroponímic inèdit, amb noms que “parlen” per ells mateixos, pel que representen, en el seu espai geogràfic i temporal.

El corpus

Un cop inventariats, els cognoms i noms trobats sumen un total de 980 individus registrats. Un nombre no gens menyspreable, crec, i més si es té en compte que la majoria són noms de caps de família, per tant patrònims d'una població com la de Voltregà, el nombre total de la qual es calcula que a mitjan segle XVIII rondava la xifra de 2300 habitants.

En aquest quadre tenim els primers noms propis del llistat classificats (fig.2):

Cognom i nom	Ofici	Resid.	Documents
Adam, Eudald		SHV	Cad. 20
Adam, Joseph	jornaler	SHV	Cad. 20
Agell, Agusti	sabater	SHV	Ca. 99, Co.01
Agramunt, Jacintho	jornaler	SHV	Cad. 20
Albarich, Joseph	paraïre	SHV	Co. 01
Albarich, Silvestre	texidor llana	SHV	Ca. 99, Co. 01
Altafaja, Joseph	jornaler	SHV	Cad. 20
Alsina, Juan	bracer	SVH	Ca. 99
Alsina, Joan		SVH	Cad. 20
Ameller, Joseph	jornaler	SHV	Cad. 20
Arau, Gaspar	muler	SHV	Co. 01
Arau, Vicens	jornaler	SHV	Cad. 18
Arau, Joan	jornaler	SHV	Cad. 20
Arau, Joseph		SHV	Cad. 20
Arau y Ordeig, Pere	pagés propietari	SEV	Ca.99,Co 01,Cad.20
Arau y Moreta, Jauma		SHV	Peb. 50
Arau y Moreta, Pere	paraïre	SHV	MN, 76
Arbell, Pau	cavaller	SCV	Cad. 20
Arbell, Andreu	ciutada honrat	SCV	MN, 84
Arbós y Goula, Pera	paraïre	SHV	MN, 76
Arbós, Joseph	paraïre	SHV	MN, 78
Arbós, Jaume	paraïre	SHV	MN, 78
Arboix, Salvador	texidor llí	SHV	Ca.99,Co.01,Cad.20
Arboix, Jauma	ferrer	SHV	Cad. 18
Arboix, Miquel	ferrer	SHV	Cad. 20
Arboix, Geroni	texidor llini	SHV	MN, 75
Arboix, Joan	cirurgia	SHV	MN, 76
Arboix, Joseph	sastre	SHV	MN, 83
Arimany, Matheu	traginer	SHV	Ca.99,Co.01,Cad. 20
Arimany, Pau	paraïre	SHV	MN. 75

D'acord amb el mètode antroponímic més utilitzat, és a dir amb criteris de datació i vigència, apareixen anotats i ordenats per ordre alfabètic de cognoms i noms, seguits de l'ofici de cadascú i lloc de residència o nucli de població també de cadascú. En el quadre s'hi llegeix la presència de les diferents comunitats parroquials de Voltregà —amb un predomini claríssim de (SHV) Sant Hipòlit—, però també (SCV) Santa Cecília, (SEV) Sant Esteve de Vinyoles, (CON) Conanglell i (SMO), Sant Miquel d'Ordeig. Sempre a partir de les notícies extretes dels documents que figuren indicats a la darrera columna.

Les diferents dades que acompanyen cada nom són útils per moltes raons, i també han servit a l'hora de confeccionar la llista alfabètica, per desfer casualitats d'homonímia,

produïdes per l'interès d'anotar els patrònims de diverses generacions. A la llista s'hi troben alguns casos d'homonímia, de cognoms i noms repetits, doncs, que en realitat no són tals repeticions de persones; la menció de l'ofici ajuda a identificar i per tant a distingir cadascú, a part que prendre en consideració la data del document ha constituït també un element de discriminació.

És clar que tenim aquí un material, una col·lecció de dades onomàstiques important. De fet tenim en el quadre complet, i aquest és, penso, un dels valors de la recerca, uns primers resultats i unes bases de treball disposades per a múltiples estudis, estadístics també, que espero posar en pràctica ben aviat.

A tall d'exemple, considerar les ocupacions dels noms aplegats permet conèixer els diversos oficis que es practicaven fa tres-cents anys a casa nostra i la seva distribució geogràfica. De l'anàlisi del detall es desprèn que en el segle XVIII el terme de Voltregà era una societat d'artesans i treballadors de la terra; vull dir que el treball quotidià s'organitzava entre artesans i pagesos. Més concretament s'observa que l'especialització de la feina artesana es concentrava fonamentalment a la vila, a Sant Hipòlit, doncs, i que la pagesia es trobava per tot arreu.

Pel que fa a l'especialització, hem inventariat quaranta-un oficis diferents i quatre funcions. Així al nostre corpus, sempre precedits d'antropònims, trobem els **oficis** següents:

paraire, teixidor de llana, teixidor de lli, sastre, tintorer, estamanyaire, muler, sabater, ferrer, gavinater, cirurgia, traginer, corder, quiuma (és una saca de cordill de cànem), marxant, mestre de cases, mestre de primeres lletres, flassader, cisteller, teuler, bugadera, negociant de bestiar, comerciant, moliner, xocolater, fuster, forner, cerraller, adroguer, mercer, cristaire, pastor, alforger, serrador, hostaler, vidrier, clavari, apotecari, criat, botiguer, notari, estudiant, prevere, doctor en filosofia i teologia, doctor en medicina.

Entre els menestrals abunden els treballadors tèxtils, cosa normal, per altra banda, i més quan se sap que el Comú de Voltregà era un centre draper i el major productor de teixits de llana de la Plana de Vic en aquella època preindustrial. A la nostra llista es destaquen amb preeminència els paraires (n'hem trobats 182), molt nombrosos pel que es veu, si bé, en els nostres documents no es fa distinció entre paraires 'assentats', mestres paraires, doncs, i 'aprenents' de paraire. De manera natural segur que aquesta distinció existia però la nostra documentació no permet veure en quina mesura. El que sí s'intueix amb les dades a la mà és que els paraires en qüestió, els "industrials" de l'època i probablement també entre ells els prohoms més ben posicionats de la localitat, donaven vida a tota una sèrie d'artesans relacionats amb la confecció, com ara els teixidors de llana i de lli, els flassaders, els sastres, els tintorers, els estamanyaires, els corders, els marxants, ben actius també a l'època, segons es desprèn del corpus.

L'altre gran cos ocupacional documentat és el de la pagesia, amb tota la gamma nominal que se'n deriva i que posa en evidència la jerarquització que existia en el món rural d'aleshores. La nostra documentació proporciona dades relatives a pagesos propietaris, pagesos masovers, simples pagesos, bracers, jornalers i mossos. Òbviament aquesta terminologia remet a jerarquia quan es tracta d'assenyalar qui és qui en l'ordre social. A la llista hi trobem identificats 50 pagesos propietaris, 61 pagesos més, reconeguts uns quants com a pagesos masovers i una xifra total de 209 patrònims marcats com a jornalers, bracers o mossos. Un bon nombre d'antropònims d'aquest darrer grup en particular, això és noms de treballadors agrícoles que viuen de treballar la terra d'altri, es localitzen a Sant Hipòlit, per tant es pot dir que no només hi ha pagesos a les masies i parròquies de l'entorn; a la vila a

més d'artesans també hi trobem una mà d'obra força notable que es dedica a les feines del camp.

Per a subratllar més possibilitats que ofereix el conjunt de dades de la simple lectura de la llista nominativa es desprèn que en el segle XVIII a la nostra població un cert nombre de famílies o nissagues devia dominar quantitativament la comunitat. Així, els Serratos, Camps, Ordeig, Gallifa, Guiu, Mallol i Senmartí presenten en el nostre quadre un índex de freqüència tan elevat que fins supera la mitjana del total; i és d'aquesta dada matemàtica, de la freqüència alta del cognom trobada al llarg del segle, que s'infereix el que diem.

El corpus es compon de cognoms o noms de família, noms oficials i heretats per via patrilínea, sí, i també hi consten prenomes o noms de fonts masculins i individuals, o sia un estol de noms propis que comparteixen el tret distintiu de ser noms no condicionats per cap ordenament legal. L'elecció del nom de fonts és lliure i no estava ni està determinat per cap regla precisa. En aquest sentit, és fàcil apreciar quins són els prenomes que es trien amb més freqüència en el moment històric estudiat; quines són les denominacions més usuals localment i, d'altra banda, també podem observar els prenomes poc freqüents i que resulten per aquesta raó els més originals.

Les dades apunten que el ventall de prenomes diferents és més aviat petit. Entre els 980 individus documentats només hi ha 66 prenomes diferents, amb predomini d'alguns que acaparen un nombre extraordinari. Així es pot dir que a Voltregà el nom d'home més triat en el segle XVIII, el més posat, a molta distància respecte a la resta de prenomes, era el de Joseph (129) (grafiat invariablement en els documents amb <ph> final), seguit de Joan (82) (trobat amb ortografia variable <o> <u>, amb predomini de la primera); venen a continuació, Jaume (56) i Pere (54) (amb vocals neutres finals que trontollen, trobem escrit Jauma i Pera força vegades) i Pau (50), Hýpolit (42 cops) coexistent amb Polit, amb afèresi; Sagimon (amb 36 ocurrències) constata el manteniment quasi absolut de la grafia <a>per a la vocal neutra. Francesch (apareix 27 vegades) i Francisco (amb 19 ocurrències). Andreu (24) i Anthoni (24) grafiat quasi en tots els casos amb <h> en posició intermèdia després de la <t>. També es registra Anton (5) i Antonio 5 vegades.

D'altres noms trobats amb certa freqüència són: Bernardi (12), Bernat (12), Salvador (12), Isidro (12), Jacintho (12) (amb /h/ després de /t/ gairebé sempre), Miquel (10), Benet (6) (grafiat amb /e/ i amb /a/ Banet), Llorens (6), Ramon (5), Fortiá (amb accent gràfic)(5) i sense accent (2), Vicens (5), Eudalt (5), Geroni (5), Pere Anthoni (5), Pere Juan (5), Pons (4) Matheu (4 cops grafiat /th/, i (2, sense /h/, Mateu). I Manel (4) nom aquest que coexisteix amb les variants Manuel (3) i Emanuel (1) i Joan Francesch (4), nom compost documentat en quatre ocasions.

Els noms que en el corpus apareixen tres vegades (3) són: Agustí, Silvestra (amb <a>), Gaspar, Esteva (també amb <a> en posició final), Bonaventura, Barthomeu, Feliu, Onofre, Ignasi i Sebastia.

Noms que apareixen dos cops són: Baldiri, Valenti, Diego, Domingo, Joan Baptista, Lluís, Pere Lluís, Marcel i Genís.

I vet aquí una dotzena de prenomes que considerem originals a l'època, prenomes de freqüència (1), hàpax quasi tots, pel fet de documentar-se tan sols en un únic exemple: Armengol, Anthoni Joan, Cristofol, Baltasar, Nicolau, Joan Pau, Pere Pau, Blay, Victorino, Magi, Marcori i Placido.

Pel que fa als cognoms, una lectura ràpida del corpus deixa veure que n'hi ha uns quants que presenten una ortografia insegura que podria fer pensar en grafies puntuals i d'una certa manera errònia per part del redactor, si no fos que a través de les vacil·lacions en el

tractament ortogràfic o fonètic dels nostres noms és possible entreveure trets de pronunciació locals propis de la zona. Vinc a dir amb això que alguns antropònims ofereixen variacions en la pronúncia dignes d'estudi com a indicis de vacil·lacions característiques de l'anomenat dialecte oriental, que és on cal incloure el parlar de la Plana de Vic.

Per exemple, quant al vocalisme, trobem casos d'alternança /o/ /u/ en el tractament de la <o> i la <u> a:

Borgalla, Burgalla, Burgaïa,
Boxo, Boixo, Buxo, Buïxo, Buixó
Mosachs, Musach, Mussachs
Moner, Muner
Sobirana, Subirana
Llosada, Llussada, Llusada

I també alternances o coexistència de vocals neutres, a:

Banet, Benet
Bartrans, Bertrans
Ramissa, Remisa, Remissa
Sanmarti, Senmarti
Traserra, Trasserra, Tresserra

Troblem també mostres de ieisme —un fenomen fonètic ben arrelat en el parlar de la Plana de Vic— en el tractament dels patrònims:

Mallol, Maïol i
Païas, Pallas

Més vacil·lacions trobades, o casos de variacions, ara consonàntiques, com:

Gaja, Gaxa, Gaïa
Ordeig, Ordeix
Caralt, Queralt
Casaramona, Casarramona
Cirera, Sirera
Cistach, Sistach
Correja, Corretja
Farré, Farrer, Ferré, Ferrer
Fité, Fiter
Vigué, Viguer
Fons, Fonts
Gallisans, Gallissans
Lopes, Lopez
Vilacetru, Vilasetru

Amb tot, cal afegir, atenint-nos al conjunt de cognoms, calculats en un nombre de 374 efectius diferents, que la majoria d'antropònims documentats són noms assentats, cognoms segurs o ben fixats gràficament. Els casos de vacil·lació observats són més aviat pocs.

Pocs són també els casos trobats de cognoms dobles. Les dades recollides fan veure que la cognominació voltreganesa del divuit segueix l'estructura senzilla del cognom únic: entre els 980 cognoms llistats en el present treball, una majoria aclaparadora segueix la dita forma.

N'hi ha que no: 51 individus de la llista porten cognoms d'estructura doble units amb partícula. Són :

Arau y Ordeig, Arau y Moreta, Arbós y Goula, Armengol y Fiter, Boix y Camps, Bosch y Calvet, Camps y Martí, Clos y Salgot, Coma y Cornellas, Copons y Esquerrer, Gaxa y Palmarola, Grau y Bassas, Guiu y Senmarti, Mallol y Pujolis, Massana Padrós y Gomar, Oliveras y Gallifa, Pañas y Serra (cisteller), Planas y Camps, Sala y Burgaya, Pou y Sobreriba, Rovira y Pujadas, Salgot y Clos, Sanya y Codina, Senmarti y Gallissans, Serratosa y Altafaja, Solá y Puigvi, Viguer y Solá, Vila y Pou, Vila y Quintanas, Vila y Puigvi

Davant d'aquest estoc de cognoms dobles i per via de les informacions que acompanyen és possible fer la hipòtesi que conèixer l'origen social del portador pot ser la clau per proposar-ne una tipologia. A la nostra documentació són els pagesos propietaris els qui s'anomenen prioritàriament amb dos cognoms i això crec que va així per la voluntat de destacar amb el segon cognom l'ascendència i el nom de la casa o masia on s'ha entrat en qualitat de pubill, pel fet de casar-se amb la pubilla. També trobem anomenats amb doble cognom alguns vilatans, molt pocs: un cisteller, un doctor en medicina i dotze paraires locals de Sant Hipòlit. En realitat sorprèn que sigui tan esquifida la proporció de santhipolitencs que deixaven marca de la seva herència o branca materna amb el seu segon cognom; però no tenim elements per interpretar-ho, les dades que manegem són les que són, i això és el que hi ha.

Tanmateix tenim més noms documentats per a interpretar. Al nostre corpus hi ha també els "altres" noms propis sense valor legal o noms no oficials, que tenen la peculiaritat de constituir indicis de la creativitat popular existent. Parlo dels sobrenoms o àlies, també dits renoms, malnoms o motius —que tot ve a ser el mateix—, descoberts, com he dit abans, en un dels documents espigolat. Un document que —vull subratllar-ho—, ha resultat una autèntica troballa. I és que no totes les investigacions sobre noms propis es veuen coronades amb la descoberta d'aquesta mena d'informació tan preuada per idiosincràtica i històrica i perquè suposen una informació que, analitzada de prop, permet fer-se una lleugera idea de com podia ser el tarannà de voltreganesos del set-cents.

Vegeu una mostra d'apel·latius compresos en el document citat i noteu que es tracta d'una relació redactada en castellà i com els sobrenoms naturalment són tots catalans:

Francisco Serrallonga dicho Beya, lo Xich del Ti, otro lo hereu Mino, Francisco Serratosa alias Tito hijo del Bayle, Manuel Remisa alias Dobla, otro llamado lo Codol Xich, otro llamado Caño, otro llamado Bricalla, lo hereu Matas y otros, Pablo Verges pelaire llamado Pau Xaquet, otro lo Ros de Can Liró, otro lo Fantasia, lo Bailet den Joseph Liró, lo hereu del Bernat de la Jepa, Francisco Oliveras llamado lo hereu Parri el hornero, otro lo Palleri, otro lo Bort de la Poltrona, otro lo Mexa, otro lo Massell, otro lo Pató, lo hereu Palmarola alias Negret, otro Juan Planas alias Torrent, otro Juan Torras alias Madró, otro Pablo Trasserra del Jepich del Coix, otro lo Bassó, lo hereu del Noy Planas, el hijo de Hýpolito Benito llamado Genitich, lo hereu Xexa, lo Xera, lo hereu del Gavinater, lo hereu de la Guarra, otro llamado lo Blau, otro lo Bort de la Terra Xica, y otro del Corder Borni, otro el heredero de Francesch Trasserra alias Nya, lo hereu del Pau Quiume, lo Xacó, lo hereu de la Nita Bugadera, lo hereu del Noi del Call, lo hereu de la Xacona...

Abans d'esbrinar el contingut de cada renom, una anàlisi formal ens permet veure que hi ha una estructura que es repeteix; és la formada per un prenom + un cognom+ el mot *alias* o un substitut (*dicho, llamado...*). D'altres estructures són més senzilles, com la formada només per un adjectiu substantivat amb l'article *lo*: lo Xich del Ti, lo Bassó, lo Xacó, lo Ros

de Can Liró, lo Massell, lo Mexa, lo Xera, lo Bort de la Terra Xica... Hi ha unes quantes mencions de tipus social o denominacions d'“hereus”: lo hereu Mino, lo hereu del Noi del Call, lo hereu de la Nita Bugadera, lo hereu Mata... i fills: del Baÿle, de Hýpolito Benito...

És evident que el seguit de sobrenoms ofereix una gran riquesa lèxica; ara bé, atès que de cada renom i del conjunt que conformen se'n desconeix el motiu que els ha propiciat, la classificació semàntica s'ha de fer tenint en compte el significat lingüístic de cadascun. En conseqüència, hi ha noms que, segons la denotació que consta en els diccionaris, evoquen característiques físiques o morals: Ros, Blau, Beÿa (abella: insecte que produeix una picada dolorosa), Massell (mesell: insensible als cops, al dolor), Mexa (meixa: vedell o vedella no desmamat), Liró (beneitó, ximplet), Fantasia... N'hi ha de referits a esdeveniments particulars que tal vegada poden haver succeït a la família de qui els porta o no: Bricalla (canalla, conjunt de nois), Xexa (xeixa: blat de bona qualitat), Xera (afalagadura, festa; gest d'alegria, d'estimació, de benevolença envers algú) Còdol (tros de pedra)... Hi ha sobrenoms que parlen d'oficis o dedicacions diverses: *Hornero*, *Gavinater* (variant de ganiveter), Bugadera, Quiume (sac de cordill de cànem)... Hi ha també antropònims o derivats: Matas, Caÿo, Madró < Madrona. I diminitius o hipocorístics: Tito, Negret, Mino, Xich del Ti, Xaquet, Jepich... Noms comuns diversos: Pató (fastidi, avorriment), Xacó (capell militar), Xacona (femení de xacó o és el nom de la dansa?)... I també hi ha, a banda de renoms de significat poc o gens clar com Parri, Nÿa, Dobla..., malnoms o noms clarament despectius: Guarra, Bort de la Terra Xica, Bort de la Poltrona...

Una constatació afegida és que el lèxic dels àlies constitueix informació privilegiada per a l'estudi de la història de la llengua i la dialectologia. Per corroborar-ho només cal apreciar alguns noms que reflecteixen clarament variants significatives del parlar de la Plana de Vic, això és, algun dels seus trets més característics. El ieisme, per exemple és present en aquest corpus per mitjà de Beÿa (abella, com hem vist) i en sentit figurat, segons el DCVB, “persona remenosa, inquieta”, i l'expressió de “rabiüt com una abella (beÿa)” és ben freqüent a la parla de la Plana; per tant, vet aquí un apel·latiu creat per tal de donar la idea del caràcter destemplat que probablement tenia l'individu que el portava. De la mateixa manera que Mexa (o meixa, mot que s'usa a la Plana de Vic amb el significat de vedell o vedella no desmamat) pot entendre's com un sobrenom afectiu, amb cert grau d'humor, que designava per extensió un temperament apocat o dòcil. Sentit que difereix del de mesell (en el nostre document hi tenim Massell), renom que amb el significat d'“insensible als cops, al dolor”, d'ús molt freqüent en el nostre territori. O Xexa (xeixa, que en sentit recte significa “blat de bona qualitat” i en sentit figurat, segons l'Alcover Moll, “diners”); i bé, és el cas que a Voltregà i a la Plana de Vic, encara avui, “ser de bona xeixa” es pot entendre en el sentit de “ser bona persona”.

I res més. Acabo subratllant l'interès dels noms aplegats pel fet de ser noms propis vinculats a una conjuntura que ens permet conèixer més bé la nostra herència onomàstica. Hi ha dos aspectes remarcables en aquests antropònims que no em sé estar de destacar un cop més. D'una banda s'ha de dir que són noms d'un valor especial vist que ens acosten retalls de la història del set-cents, i de l'altra s'ha d'assenyalar que són noms de llarg recorregut i amb una trajectòria provada. I és que, fossilitzats, molts d'ells, inclosos els renoms, perviuen encara avui, després de tres segles, com a identificadors de persones i llocs del Voltreganès.

Bibliografia

Albareda, Joaquim. 2011. “Moments decisius de la història del Voltreganès (segles XVIII-XIX)”. *Actes d'Homenatge al Dr. Vicenç Esmarats*. Sant Hipòlit de Voltregà: Centre d'Estudis Voltreganès (en premsa).

- Anglada Arboix, Emília. 2008. *Noms propis del Voltreganès*. Vic: Eumo Editorial.
DCVB: *Diccionari català-valencià-balear*
- Peytaví Deixona, Joan. 2010. *Antroponímia poblament i immigració a la Catalunya moderna: l'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Serrallonga i Urquidi, Joan. 2000. "Prohoms, propietaris i artesans de camí a la industrialització. La crisi del Gremi de Paraires de Voltregà (Osona), 1760-1796". *Manuscripts* 18, 163-184.

Emília Anglada i Arboix
Universitat de Barcelona
anglada@ub.edu